Het Eerste Stadhouderloze Tijdperk

‘Hoe hoog zou deze toren zijn?’, denkt Jos als hij in de zomervakantie met Mirthe en zijn ouders bij de Grote Kerk in Vlissingen staat. Hè, hij zou wel net als Michiel de Ruyter een held willen zijn! Vader heeft ergens gelezen dat Michiel, toen hij tien jaar was, op de torenspits was geklommen en dat hij een jaar later al naar zee ging!

De toren van de Grote of Sint-Jacobskerk in Vlissingen

De Grote Vergadering

Geen stadhouder

In 1651 werd op het Binnenhof in Den Haag de ‘Grote Vergadering’ gehouden. De raadpensionaris van Holland, Jacob Cats (1577–1660), was voorzitter. Er werd als eerste gesproken over het stadhouderschap. Willem II was in 1650 plotseling gestorven en zijn zoontje, Willem III, was nog veel te jong om stadhouder te worden. De Staten van Holland gaven aan geen stadhouder meer te willen hebben.

Ook sprak de vergadering over het leger. Elk van de zeven gewesten mocht voortaan beslissen over de soldaten, die het betaalde. Dan was er ook geen machtige kapitein-generaal meer nodig. Als laatste werd over de godsdienst gesproken.

Standbeeld van Jacob Cats in zijn geboorteplaats Brouwershaven

De Grote Vergadering te ’s Gravenhage, 1651

De gereformeerde religie zou volgens de besluiten van de Synode van Dordrecht gehandhaafd blijven.

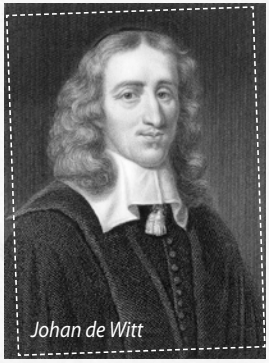
Johan de Witt

Johan de Witt (1625-1672)

Het werd tijdens deze zeven maanden durende vergadering duidelijk dat de Staten van Holland het voor het zeggen hadden in de Republiek. Dat bleek vooral toen Johan de Witt raadpensionaris van Holland werd. Hij was een knap staatsman en werd de grote leider van de Republiek. Als het aan hem lag, zou er nooit meer een stadhouder komen. De staatsgezinde regenten moesten voortaan de macht uitoefenen.

De Eerste Engelse Oorlog (1652-1654)

Acte van Navigatie

De schepen van de Republiek voeren over alle wereldzeeën. Dat stond de Engelsen erg tegen. Engeland was veel groter en hun schepen waren even goed als de Hollandse!
Cromwell, die over Engeland regeerde, stuurde gezanten naar de Grote Vergadering. Zij stelden voor een bondgenootschap te sluiten. Engeland en Holland zouden als twee protestantse naties sterk staan tegenover de macht van de Rooms-Katholieke Kerk. Ook stelden ze voor samen de wereldhandel te verdelen. Maar voor dit laatste voelden de Hollandse regenten niets. De zee was vrij en zo moest het blijven.

Toen liet Cromwell een scheepvaartwet uitvaardigen, de Acte van Navigatie. Daarin stond dat buitenlandse schepen voortaan alleen goederen uit hun eigen land in Engeland mochten invoeren. Dat was een tegenvaller voor de vrachtvaarders van Europa. En op zee controleerden de Engelsen de Hollandse schepen.

Maarten Harpertsz. Tromp (1598-1653)

In 1652 voer admiraal Maarten Harpertsz. Tromp met een oorlogsvloot in het Kanaal. Daar ontmoette hij de Engelse vloot onder leiding van admiraal Blake.

Maarten Harpertsz. Tromp

Volgens de Engelsen behoorde het Kanaal tot de Engelse wateren. Daarom moest Tromp militaire eer bewijzen door zijn vlag te strijken. Toen dat niet snel genoeg gebeurde, liet Blake een paar schoten afvuren. Tromp liet terugschieten. Het gevecht , dat toen ontstond, was het begin van de Eerste Engelse Oorlog. De vlootaanvoerders Tromp, Michiel Adriaansz. de Ruyter en Witte de With moesten oorlog voeren met een verwaarloosde vloot. Hoe dapper ze ook vochten, de Engelsen bleven de baas op zee.

In 1653 vond een hevige zeeslag plaats voor de kust van het dorpje Ter Heijde, dichtbij Scheveningen. Admiraal Tromp sneuvelde en na een halve dag vechten moest de Nederlandse vloot zich terugtrekken. Ook de Engelse vloot moest de haven opzoeken, omdat de schepen erg beschadigd waren.

Vrede

Door de oorlog lagen handel en visserij stil. Er kwam armoede en gebrek. Johan de Witt begreep dat het tijd werd om vrede te sluiten. Het volk riep: 'Weg met de regenten! Oranje boven!' Dat geroep zou wel verdwijnen als de welvaart terugkeerde, zo dacht De Witt. Cromwell liet Johan de Witt weten dat hij vrede wilde sluiten, maar de prins van Oranje mocht nooit meer stadhouder worden. Dat wilde Cromwell niet, want de moeder van Willem III was immers een Engelse prinses. Als de jonge prins stadhouder was, zou hij misschien proberen het Engelse koningshuis weer op de troon te helpen. Ook zou de prins nooit opperbevelhebber van leger of vloot mogen worden. De Witt wist wel dat de Staten-Generaal zo'n afspraak nooit zouden goedkeuren. De Staten van Holland wilden wel toestemmen. In het geheim werd 1654 de Acte van Seclusie opgesteld en aan Cromwell aangeboden.

Het was een vernederende vrede. De Acte van Navigatie bleef van kracht en de Nederlandse oorlogsschepen bleven verplicht de vlag te strijken als ze in Engelse wateren een Engels oorlogsschip tegenkwamen. Toch was het niet helemaal gedaan met de macht van de Republiek. In de Middellandse Zee bleven de Nederlanders heer en meester. De Engelsen werden er verslagen en verdreven. Zo ook in de Oostzee. Niemand anders dan de Nederlanders beslisten erover wie daar handel mochten drijven.

Oliver Cromwell

(1599–1658)

Cromwell liet in 1649 de roomse Engelse koning Karel I wegens hoogverraad onthoofden. Engeland werd nu een republiek met de protestantse Cromwell aan het hoofd. Na zijn dood werd Engeland weer een monarchie.

De Slag bij Ter Heijde

De Tweede Engelse Oorlog (1665-1667)

Michiel de Ruyter

Michiel de Ruyter (1607-1676)

Na het overlijden van Cromwell werd Karel II in 1660 koning van Engeland. Hij was een oom van de kleine prins Willem III. Om koning Karel II een plezier te doen, schaften de Staten van Holland de Acte van Seclusie af. De Acte van Navigatie werd echter niet afgeschaft en de Engelsen probeerden de zeeën te beheersen. Onverwachts overvielen ze bij de kust van West-Afrika Nederlandse koopvaarders en bezittingen van de West-Indische Compagnie. De Staten stuurden Michiel de Ruyter erop af met een vloot. Zonder veel moeite wist hij het verloren gebied te heroveren. Dat was nog maar net gebeurd of hij kreeg te horen dat de Engelsen Nieuw-Nederland in bezit hadden genomen. Midden op de oceaan, op weg naar Amerika, kreeg De Ruyter de boodschap dat er oorlog was met Engeland. Het was 14 maart 1665. Hij wendde de steven om het vaderland hulp te gaan bieden.

Vierdaagse Zeeslag

De prachtige vloot, die Johan de Witt had laten bouwen, was verslagen bij Lowestoft. De Engelsen waren nu de baas op de Noordzee. Geen Nederlands schip durfde de haven meer uit. Maar De Ruyter glipte langs de Engelse vloot en voer de haven van Delfzijl binnen. Hij werd verwelkomd als een redder in nood en benoemd tot admiraal. In 1666 behaalde De Ruyter in de beroemde Vierdaagse Zeeslag een grote overwinning. De Engelsen overvielen korte tijd daarna het eiland Terschelling. Honderdvijftig koopvaarders werden in brand gestoken en het eiland werd geplunderd.

Tocht naar Chatham

Omdat de Engelse koning geen geld meer had om zijn vloot te onderhouden, wilde hij over vrede praten. De vredesonderhandelingen wilden niet erg vlotten. In de zomer van 1667 voer De Ruyter onverwachts met een vloot de Theems op, naar Chatham. Een zware ketting, die over de rivier was gespannen werd aan stukken gevaren. Achter die ketting lagen de Engelse

Vierdaagse Zeeslag

De Nederlanders verbrandden de Engelse schepen op de tocht naar Chatham

oorlogsschepen, die in vlammen opgingen. Het prachtige Engelse admiraalsschip, de 'Royal Charles', werd buitgemaakt en weggesleept naar de Republiek. De spiegel, de versierde achterkant, is nog steeds te zien in het Rijksmuseum te Amsterdam.

Nu hadden de Engelsen plotseling haast om vrede te sluiten. Het werd een eervolle vrede voor de Republiek. De Acte van Navigatie werd verzacht. De Engelsen behielden Nieuw-Nederland met de stad Nieuw-Amsterdam. Die stad kreeg een nieuwe naam: New York. De Republiek kreeg Suriname.

Bedreigd door Franrijk

Drievoudig Verbond (1668)

Frankrijk was intussen het machtigste land van Europa geworden. Toch was koning Lodewijk XIV nog niet tevreden. Zijn goedbewapende leger wilde hij gebruiken om zijn land nog groter te maken. Die kans kreeg hij toen de Spaanse koning stierf. Omdat Lodewijk de schoonzoon van de Spaanse koning was, vond hij dat hij recht had op een deel van de erfenis. Daarop trok hij met zijn legers de Zuidelijke Nederlanden, die bij Spanje hoorden, binnen. Dat was Johan de Witt niet naar de zin. Zo'n machtige buurman kon gevaarlijk worden. De Witt sloot een verbond met zijn oude vijand Engeland en met Zweden. Toen was het een 'Drievoudig Verbond'.

Lodewijk XIV

Het plan van Lodewijk XIV

Lodewijk XIV vond het nu verstandiger om zich terug te trekken uit de Zuidelijke Nederlanden. Maar de machtige Zonnekoning zon op wraak. In het geheim kocht hij de onbetrouwbare Karel II van Engeland om. Ook Zweden liet zich overhalen in ruil voor veel geld. Verder kozen de Duitse bisschoppen van Münster en Keulen de kant van Lodewijk XIV. Zonder het te weten stond de Republiek alleen. De Zonnekoning had zijn plannen voor een aanval al klaar.